

ელია იბნ 'უბაიდის „არაბული ნომოკანონის“ ერთი ცნობის განმარტებისთვის

დავით ჩიქოვანი

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
davitchikovani3@gmail.com

ელია იბნ 'უბაიდი, იგივე ელია დამასკელი IX საუკუნის მეორე ნახევრისა და X საუკუნის დასაწყისის მოღვაწეა. იგი იყო თეოლოგი, ფილოსოფოსი, აღმოსავლეთის ეკლესიის კანონისტი და ქრონოგრაფი, 878/879 წლიდან 893 წლამდე იერუსალიმის ეპისკოპოსი, ხოლო 893 წლის ივლისში აღმოსავლეთის ეკლესიის პატრიარქმა იოანე III-მ აკურთხა დამასკოს მიტროპოლიტად (ჯისმონდი 1896: 46–47).

ელია იბნ 'უბაიდს თავის „არაბულ ნომოკანონში“ წარმოდგენილი აქვს აღმოსავლეთის ეკლესიის ეპარქიები. ჰულვანის მიტროპოლიტისადმი დაქვემდებარებულ ეპისკოპოსებს შორის იგი იხსენიებს أسقف الكرج „ალ-ქრჯის ეპისკოპოსს“ (ასემანი 1721: 459).

ელია დამასკელის „ნომოკანონის“ აღნიშნული ფრაგმენტის გამომცემელმა და ლათინურად მთარგმნელმა ლიბანელმა ორიენტალისტმა ჯუზეპე სიმონე ასემანიმ (1687-1768) أسقف الكرج „ქართველთა ეპისკოპოსად“ (Episcopus Georgianorum) - თარგმნა (ასემანი 1721: 460).

ასემანის მიერ გამოცემულ ტექსტზე დაყრდნობით მარი ბროსე წერდა: „ასემანის აღნიშნული აქვს, რომ 498 წლიდან მაფრიანის, ანუ ასურელთა ნესტორიან კათალიკოსს ემორჩილებოდა ქართველთა ეპისკოპოსიც“ (ბროსე 1849: 194-195. შენ). მაგრამ მ. ბროსე ამ ცნობას ეჭვის თვალით უყურებდა, რადგანაც, მისი აზრით, ქართველები ნესტორის მიმდევრები არ ყოფილან (ბროსე 1849: 194-195. შენ).

ელია დამასკელის ცნობა განიხილა ი. ჯავახიშვილმა, მისი აზრით, ამ ცნობის გარდა საქართველოში ნესტორიანთა არსებობის შესახებ სხვა ცნობებიც მოიპოვება, რის გამოც მ. ბროსეს სკეპტიციზმი უსაფუძვლოა. ი. ჯავახიშვილს მაგალითად მოჰყავს ის ფაქტი, რომ სომხეთში VI საუკუნის შუა წლებში ნესტორიანებს საკუთარი ეკლესია და სამწყსო ჰყოლიათ, მისი აზრით, 498 წლიდან ქართლში ნესტორიანელები საკმაოდ უნდა ყოფილიყვნენ, რადგანაც მათ ცალკე ეპისკოპოსი დასჭირდათ და მათ ქართლში თავიანთი მრევლი და სამწყსო უნდა ჰყოლოდათ (ჯავახიშვილი 1951: 348).

ამის შემდეგ ქართულ ისტორიოგრაფიაში ეს ცნობა რატომღაც მიივიწყეს, არადა, მას ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს, განსაკუთრებით ახლა, როდესაც უკვე გამორკვეულია, რომ V საუკუნის 10-იანი წლებიდან ქართლის ეკლესია აღმოსავლეთის კათოლიკოსს დაექვემდებარა – 420 წლის სელევკიის კრებას ქართლის ეპისკოპოსი აღმოსავლეთის კათოლიკოსისადმი დაქვემდებარებული ეპისკოპოსის რანგში ესწრებოდა და საკუთარ მეთაურად სასანიანთა იმპერიის დედაქალაქის, სელევკია-ქტეზიფონის ეპისკოპოსს აღიარებდა (ჩიქოვანი 2020: 160-162).

ქართულ ისტორიოგრაფიაში აღმოსავლეთის ეკლესიის იურისდიქციიდან გამოსვლა ძირითადად V საუკუნის 40-50-იანი წლებით არის დათარიღებული (მამულია 1992: 16); (ჩიქოვანი 2020: 165), ელია იბნ 'უბაიდის ცნობა კი, დადასტურების შემთხვევაში, ცვლის როგორც აღმოსავლეთის კათოლიკოსის იურისდიქციაში ქართლის ეკლესიის ყოფნის ხანგრძლივობას, ისე კათოლიკოსობის დაწესების მნიშვნელობას. ამდენად, მისი ცნობის დაწვრილებითი შესწავლა აუცილებელია.

ელია იბნ 'უბაიდის „არაბული ნომოკანონი“ შემორჩენილია ერთადერთ, XIII საუკუნის MS Vat. ar. 157 ხელნაწერში (ჰენრი 2003: 71). „არაბული ნომოკანონი“ ძირითადად თარიღდებოდა 893 ან 900 წლებით, მაგრამ იტალიელი ისტორიკოსის, ჯანფრანკო ფიაკადორის დასკვნით, იგი შედგენილი უნდა იყოს 903 წლის შემდეგ (ფიაკადორი 1984: 213-214).

ელია იბნ 'უბაიდის „ნომოკანონში“ ჩვენთვის საინტერესო ცნობა ასე გამოიყურება: „ჰულვანის მიტროპოლიტის [იურისდიქციის] ქვეშ – ეპისკოპოსი დინავერისა, ეპისკოპოსი ჰამადანისა, ეპისკოპოსი ნეჰავენდისა, ეპისკოპოსი ალ-ქრჯისა“ (ასემანი 1721: 459).

პირველ რიგში უნდა გაირკვეს, თუ რა დროს ეხება ელია დამასკელის ცნობა. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მარი ბროსე და ივანე ჯავახიშვილი მიიჩნევდნენ, რომ ცნობა ეხება 498 წელს, მაგრამ ჩვენთვის უცნობია, თუ რის საფუძველზე თვლიდნენ ისინი ასე, რადგანაც არანაირი მითითება ამის შესახებ არ არსებობს. სამაგიეროდ, ჩვენ შეგვიძლია ვიმსჯელოთ სავარაუდო დროზე. ეკლესიის ისტორიის ფრანგი მკვლევარი ჟან მორის ფიე თვლიდა, რომ აღნიშნული ცნობა ეხება დაახლოებით 900 წელს, ანუ იმ დროს, როდესაც ელია დამასკელი წერდა თავის „ნომოკანონს“ (ფიე 1993: 92). ქვემოთ დანვრჩილებით განვიხილავთ ამ ცნობის ფიქსიულ დათარიღებას.

ქალაქი ჰულვანი მდებარეობდა ზაგროსის მთიანეთში, დასავლეთ ირანში, იდენტიფიცირებულია თანამედროვე ქალაქ სერპოლ'ე ზეჰებთან, ქირმანშაჰის პროვინციაში. ჰულვანიმიდიის მთავარი ქალაქი იყო. მაგრამ აღმოსავლეთის ეკლესიის ჩამოყალიბებისას იგი სამიტროპოლიტოდ არ ქცეულა, რადგანაც 410 წლის სელევკიის კრების XXI კანონით „აღმოსავლეთის ეკლესიაში“ მხოლოდ 5 სამიტროპოლიტო დაარსდა: ბეთ ლაპატის, ნიზიბინის, მაიშანის ფერატის, არბელას და ბეთ სელოკის კარკას (ჩიქოვანი 2019: 68-69).

დღიდან აღმოსავლეთის ეკლესიის დაარსებისა, ჰულვანის ეპისკოპოსები აღმოსავლეთის ეკლესიის კრებებს ერთ რიგითი ეპისკოპოსის რანგში ესწრებოდნენ, ასე მაგალითად, 554 წლის კრების აქტებში იხსენიება „ჰულვანის ეპისკოპოსი ფუსაი“, რომელიც კრების დადგენილებას წერილობით შეერთებია (შაბო 1902: 366). 585 წლის კრებას დასწრებია ჰულვანის ეპისკოპოსი ბარ ნუნი (შაბო 1902: 423), ხოლო 605 წლის კრებას ესწრებოდა ჰულვანის ეპისკოპოსი ბარ ჰადბეშაბა (შაბო 1902: 479).

აშკარაა, რომ ამ ხანებში ჰულვანი ჯერ კიდევ არ იყო სამიტროპოლიტო. პირველი მიტროპოლიტი, ვისი სახელიც ცნობილია, არის სურინი, რომელიც ელია ნიზიბინელის (975-1046) ცნობით, არაბი მმართველის დახმარებით 751/2 წელს აღმოსავლეთის ეკლესიის პატრიარქი გამხდარა (დელაპორტე 1910: 43). ჟან მორის ფიეს გამოკვლევით, ჰულვანი სამიტროპოლიტო გამხდარა 628-646 წლებს შორის, მისი ვარაუდით ეს უნდა მომხდარიყო 642 წლამდე, არაბთა დაპყრობამდე (ფიე 1993: 92). რამდენად შეესაბამება სიმართლეს ჟ. მორის ფიეს ვარაუდი, ამის გამორკვევას ჩვენ აქ არ შევეცდებით, არამედ მხოლოდ იმის აღნიშვნას დავეყრდებით, რომ, რაკილა 605 წელს ჰულვანი ჯერ კიდევ არ იყო სამიტროპოლიტო, ელია იბნ 'უბაიდის ცნობა ჰულვანის მიტროპოლიტის იურისდიქციაში „ალ-ქრჯის“ ეპისკოპოსის ყოფნის შესახებ ამაზე ადრეული ვერ იქნება.

რას წარმოადგენდა ჰულვანის სამიტროპოლიტო და რა ტერიტორიას მოიცავდა იგი? როგორც ზემოთ ვნახეთ, ჰულვანის მიტროპოლიტს ჩვენთვის საინტერესო „ალ-ქრჯთან“ ერთად ექვემდებარებოდნენ დინავერის, ჰამადანისა და ნეჰავენდის ეპისკოპოსები. განვიხილოთ თითოეული მათგანის ადგილმდებარეობა და საეკლესიო ისტორია.

დინავეხი მდებარეობდა მიდიის ცენტრალურ ნაწილში, დასავლეთ ირანში. ქალაქის ნანგრევები მდებარეობს ქირმანშაჰის პროვინციაში, ქალაქ ქირმანშაჰიდან ჩრდილო-აღმოსავლეთით 30 კილომეტრში. უცნობია, თუ როდის გახდა იგი საეპისკოპოსო, პირველი დამოწმება ქალაქში საეპისკოპოსო კათედრის დაარსებისა ეკუთვნის სწორედ ელია იბნ 'უბაიდს (ფიე 1993: 75). ამიტომაც, მისი ხსენება ელიას ნუსხაში ჩვენი საკვლევი საკითხის გამორკვევაში ვერ გვეხმარება.

ჰამადანი მიდიის მთავარი ქალაქი იყო, მდებარეობს ჰამადანის პროვინციაში, ზაგროსის მთიანეთში. ჟ. მორის ფიე მას და „აღმოსავლეთის სინოდიკონში“ დაფიქსირებულ „ბეთ მიდაიეს“ (მიდიის) საეპისკოპოსოს ერთმანეთთან აიგივებს (ფიე 1993: 87), მაგრამ ამ გაიგივებას აქვს ხელისშემშლელი გარემოებაც, კერძოდ, 554 წლის კრების აქტებში ცალ-ცალკე იხსენიებიან მიდიის და ჰამადანის ეპისკოპოსები (შაბო 1902: 366). რამდენად მართებულია ჟ. მ. ფიესეული გაიგივება, ამის გამორკვევა ჩვენი ამჟამინდელი ინტერესის საგანს სცდება, რადგანაც 544 წლიდან ჰამადანი უკვე დაფიქსირებულია როგორც საეპისკოპოსო კათედრა და ამ საკითხის გამორკვევა ელია იბნ 'უბაიდის „ნომოკანონში“

აღწერილი რეალობის ქრონოლოგიურ ჩარჩოს ვერ დაავიწროვებს.

ნეჰავენდი მდებარეობს დასავლეთ ირანში, ჰამადანის პროვინციაში. ნეჰავენდის ეპისკოპოსი პირველად ფიქსირდება 790 წელს, ტიმოთე I-ის კრებას ხელს აწერს ნეჰავენდის ეპისკოპოსი საბრიშო (შაბო 1902: 608). ამის მიუხედავად, გადაჭრით იმის თქმა, რომ აღნიშნულ დრომდე ნეჰავენდში არ იყო საეპისკოპოსო კათედრა, რა თქმა უნდა, შეუძლებელია.

რაც შეეხება ჰულვანის მიტროპოლიტის იურისდიქციის საზღვრებს, როგორც ჩანს, იგი ვრცელდებოდა ქალაქ ჰულვანიდან აღმოსავლეთით, ჩრდილო-აღმოსავლეთითა და სამხრეთ აღმოსავლეთით. დენავერი ჰულვანიდან აღმოსავლეთით დაახლ. 130-140 კილომეტრში უნდა ყოფილიყო. ნეჰავენდი – ასევე აღმოსავლეთით, ჰულვანიდან დაახლოებით 230 კილომეტრში. ხოლო ნეჰავენდის ჩრდილოეთით, დაახლოებით 70 კილომეტრში არის ჰამადანი. იგი სამიტროპოლიტო ცენტრიდან, ჰულვანიდან ჩრდილოეთის მიმართულებით დაახლოებით 250 კილომეტრით იქნებოდა დაშორებული (სერპოლ-ე ზეჰებიდან ჰამადანამდე 246 კილომეტრია).

შეიძლება თუ არა ჰულვანის მიტროპოლიტს დაქვემდებარებოდა 1000-ზე მეტი კილომეტრით დაშორებული ქართლის ეპისკოპოსი? ვფიქრობთ, პასუხი ერთმნიშვნელოვნად უარყოფითია, მით უმეტეს, მაშინ, როდესაც ჰულვანის მიტროპოლიტის ტერიტორიასა და საქართველოს შორის მდებარეობდა ისეთი ძლიერი სამიტროპოლიტოები, როგორიც იყო მოსული, არბელა (ერბილი), ბეთ გარმაი, რომლებიც ელია იბნ 'უბაიდის ნომოკანონშიც იხსენიებიან (ასემანი 1721: 459-460). მაშ, რა ახსნა უნდა მოეძებნოს ელია დამასკელის ცნობას?

მართალია, ქართველების აღსანიშნად არაბულში ყველაზე გავრცელებული კრებითი სახელი იყო ალ-ქურჯ – جرجي – მაგრამ როგორც ქართველი აღმოსავლეთმცოდნე გოჩა ჯაფარიძე უთითებდა, IX-X საუკუნეების არაბი გეოგრაფები არ იცნობენ ამ ეთნიკურ ტერმინს, მაგრამ, ამავე დროს, იგი შესაძლებლად მიიჩნევდა IX-X საუკუნეებში ამ ეთნიკური ტერმინის არსებობას (ჯაფარიძე 2012: 24).

საკითხის ერთი მხარეა, არსებობდა თუ არა ეს ეთნიკური ტერმინი აღნიშნულ პერიოდში, მაგრამ ნიშანდობლივია, რომ جرجي – „ალ-ქრჯი“ მხოლოდ საქართველოსა და ქართველების აღმნიშვნელი არ ყოფილა არაბულში. ამავე დროს არის შემთხვევები, როდესაც გადამწერის შეცდომის წყალობით, ნაცვლად جرجي „ალ-ქარხ“-ისა წერია جرجي – „ალ-ქურჯ“ (ჯაფარიძე 2012: 24-25, შენ. 79).

შესაბამისად, გამოიკვეთა სამი სავარაუდო შემთხვევა:

1. جرجي – „ალ-ქრჯ“ მართებული დაწერილობაა და მასში იგულისხმება საქართველო;
2. جرجي – „ალ-ქრჯ“ დაწერილობაში შეცდომაა;
3. جرجي – „ალ-ქრჯ“ მართებულად წერია, მაგრამ მასში არ იგულისხმება საქართველო.

როგორც ზემოთ ვნახეთ, ქართულ ისტორიოგრაფიაში საკითხი პირველი შემთხვევის სასარგებლოდ არის გადაჭრილი. მაგრამ განსხვავებული მოსაზრება ჰქონდა ჟან მორის ფიეს. მისი აზრით, جرجي – ალ-ქრჯის ეპისკოპოსში არა „ალ-ქურჯის“ ანუ ქართველთა ეპისკოპოსი, არამედ ქალაქ ქარაჯის (დულაფიდების ქარაჯი) ეპისკოპოსი იგულისხმება (ფიე 1993: 99).

პირველი საკითხი, რომელიც უნდა განვიხილოთ, არის ის, თუ რამდენად არის შესაძლებელი, რომ جرجي – «ალ-ქრჯ»-ი ნავიკითხოთ, როგორც ქალაქი „ქარაჯი“? ამის საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ ელია იბნ 'უბაიდის თანამედროვის, არაბი ისტორიკოსისა და გეოგრაფის იაკუბის (გარდ. 897 წ.) თხზულებას. თავის გეოგრაფიულ თხზულებაში „ქითაბ ალ-ბულდანი“ (ქვეყნების ისტორია), იგი 7-ჯერ ახსენებს ქალაქ „ალ-ქარაჯს“:

1. ალ-ქ(ა)რ(ა)ჯი – جركي (სათაური) (იაკუბი 1891: 272); (იაკუბი 2017: 107).
2. „ნეჰავენდიდან ქალაქ ალ-ქ(ა)რ(ა)ჯამდე (جركي) ორი გზაა“ (იაკუბი 1891: 272); (იაკუბი 2017: 107).
3. „ალ-ქ(ა)რ(ა)ჯი (جركي) 'ისა ბინ იდრის ბინ მა'ქილ ბინ შეიხ ბინ 'უმაირ ალ-'იჯლის, აბუ დულაფის რეზიდენციაა. სპარსელთა დროს ცნობილი ქალაქი არ იყო, იგი ითვლებოდა მხოლოდ როგორც ისფაჰანის სასოფლო ოლქში ფაიქის სახელით ცნობილი მხარის ერთი დიდი სოფელი. მისგან ქალაქ ისფაჰანამდე 60 ფარსახია“ (იაკუბი 1891: 272-273); (იაკუბი 2017: 107).
4. „ალ-ქ(ა)რ(ა)ჯი (جركي) მდებარეობს ოთხი მთის შუაგულში, დაფარულია მამულებით, მინდვრებით, სოფლებით, დაუმშრალი მდინარეებითა და მომდინარე წყაროებით“ (იაკუბი 1891: 273); (იაკუბი 2017: 108).
5. „მიწის გადასახადი ალ-ქ(ა)რ(ა)ჯიდან (جركي) 3,4 მილიონი დირჰემია“ (იაკუბი 1891: 273); (იაკუბი 2017: 108).
6. „ყუმიდან გზები გადის ალ-რეის, ისფაჰანის, ალ-ქ(ა)რ(ა)ჯისა (جركي) და ჰამადანისკენ“ (იაკუბი 1891: 274); (იაკუბი 2017: 109).
7. „ალ-ტაიმარა, რომელიც შედგება ბანუ ჰილალის არაბებისა და ქაის სხვადასხვა შთამომავლებისგან დასახლებული ორი ოლქისგან, და რომელიც ქმნის საზღვარს ისფაჰანის პროვინციასა და ალ-ქ(ა)რ(ა)ჯს (جركي) შორის“ (იაკუბი 1891: 275); (იაკუბი 2017: 110).

როგორც ვხედავთ, იაკუბი ქალაქ ქარაჯს ყველგან ერთი და იმავე ფორმით იხსენიებს, ზუსტად ისე, როგორც ეს ელია დამასკელის ცნობაშია – جركي – „ალ-ქრჯ“. შესაბამისად ელიას ცნობაში დასახლებული „ალ-ქრჯ“-ის ქალაქ ქარაჯად გააზრებას არანაირი წინააღმდეგობა არ ახლავს.

სად მდებარეობდა აღნიშნული ქალაქი, რას წარმოადგენდა იგი და რამდენად იყო შესაძლებელი, მისი ეპისკოპოსი ჰულვანის მიტროპოლიტს დაქვემდებარებოდა?

ქარაჯის (جركي) სახელით როგორც დღეს, ისე ადრეულ პერიოდში არაერთი გეოგრაფიული პუნქტია ცნობილი, ამ სახელით ცნობილი სხვა გეოგრაფიული პუნქტებისგან გამოსაყოფად ჩვენთვის საინტერესო ქალაქი „აბუ-დულაფის ქარაჯად“ მოიხსენიებოდა, რადგანაც მისი აღმშენებლობა აბუ დულაფ ალ-იჯლის სახელთან არის დაკავშირებული. რომელიც იყო ხალიფა მამუნისა (813-833) და მისი მემკვიდრის, ხალიფა მუთასიმის (833-842) ერთ-ერთი სარდალი. მართალია, ქარაჯის მშენებლობა ჯერ კიდევ მისმა მამამ დაიწყო, მაგრამ აბუ დულაფმა, რომელიც ჯიბალის პროვინციის განმგებელი იყო, იგი თავის რეზიდენციად აქცია (მაკგუკინი 1843: 502-504), მისმა შთამომავლებმა, დულაფიდებმა, IX საუკუნის მეორე ნახევარში ისარგებლეს არაბთა სახალიფოში მიმდინარე საშინაო ომებით და ავტონომია გამოაცხადეს. 897/898 წელს უკანასკნელი დულაფიდი აბუ ლაილა ალ-ჰარიტი ბრძოლაში დაეცა და ამით დულაფიდების დინასტია შეწყდა (იარშატერი 1996: 476-477).

ქარაჯის ზუსტი ადგილმდებარეობა უცნობია, მაგრამ წყაროთა ცნობებით მისი სავარაუდო მდებარეობა ირკვევა. იგი მდებარეობდა ისპაჰანსა და ჰამადანს შორის, დაახლოებით თანამედროვე გოლპეიეგანსა და ჰამადანს შორის, ამ ორი ქალაქის შუაში (იაკუბი 2017: 107, შენ., 158).

რაკილა გოლპეიეგანსა და ჰამადანს შორის მანძილი 221 კილომეტრია, ქარაჯი ჰამადანიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთით დაახლ. 110 კილომეტრში უნდა ყოფილიყო, ხოლო ჰულვანიდან – დაახლოებით 300 კილომეტრში. მართალია, თუ ელია იბნ 'უბაიდის ცნობაში ქალაქ ქარაჯს ვიგულისხმებთ, იგი სამიტროპოლიტო ცენტრიდან ყველაზე მეტად დაშორებული გამოვა, თუმცა ეს დაშორება არც ისეთი დიდია, როგორც ეს „ალ-ქრჯ“-ის „საქართველოდ“ გააზრების შემთხვევაში გვაქვს. ამასთან რადგანაც დადასტურებულად ვიცით, რომ ჰულვანის სამიტროპოლიტოში შედიოდა მისგან 250 კილომეტრით დაშორებული ქალაქი ჰამადანი, ხელს არაფერი უშლის იმის დაშვებას, რომ ამავე სამიტროპოლიტოსადმი დაქვემდებარებულად ვივარაუდოთ მისგან 300 კილომეტრით დაშორებული ქალაქიც. მით უმეტეს, რომ ჰულვანის ყველა საეპისკოპოსო „ჯიბალის“ პროვინციაში მდებარეობდა, ისევე, როგორც ქალაქი ალ-ქარაჯი. ამასთან,

ქალაქ ქარაჯიდან ყველაზე ახლო სამიტროპოლიტო კათედრა სწორედ ჰულვანი იყო, რასაც ვერ ვიტყვით საქართველოს შემთხვევაში.

შესაბამისად უნდა დავასკვნათ, რომ ქართულ ისტორიოგრაფიაში დამკვიდრებული შეხედულებისა საწინააღმდეგოდ, ელია იბნ 'უბაიდის „ნომოკანონის“ ცნობით ჰულვანის მიტროპოლიტის დაქვემდებარებაში მყოფი جقسأل – „ალ-ქრჯ“-ის ეპისკოპოსი არ არის ქართველთა ეპისკოპოსი და არც რაიმე შეხება აქვს საქართველოსთან.

ელია იბნ 'უბაიდის ცნობა ეხება არა 498 წელს, როგორც ეს ქართულ ისტორიოგრაფიაშია მიღებული, არამედ მხოლოდ 605 წლის შემდგომ ხანას, უფრო მეტად კი IX საუკუნეს.

ელია დამასკელის ცნობის جقسأل – „ალ-ქრჯ“-ის ეპისკოპოსი უნდა იყოს ქალაქ ქარაჯის ეპისკოპოსი, როგორც ამას აღმოსავლეთის ეკლესიის ერთ-ერთი გამორჩეული მკვლევარი ჟან მორის ფიე ვარაუდობდა.

დამოწმებანი

ასემანი 1721: Josephus Simonius Assemani. *Bibliotheca Orientalis Clementino-Vaticana.*, T., 2., Sacrae Congregationis de Propaganda Fide, Rome.

ჰენრი 2003: Wilhelm Baum, *The Church of the East: A Concise History*, Translated by Miranda G. Henry, London and New York.

ბროსე 1849: Marie-Félicité Brosset. *Histoire de la Géorgie depuis l'antiquité jusqu'au XIX siècle*, I., Imprimerie de l'Académie impériale des sciences, S.-Peterburg.

დელაპორტე 1910: *La Chronographie d'Élie bar-Šinaya, métropolitain de Nisibe: Traduite pour la première fois d'après le manuscrit Add. 7197 du Musée Britannique*, par L. J. Delaporte. Honoré Champion, Paris.

იაკუბი 1891: Ahmad ibn Abī Ya'qūb al-Ya'qūbī, *Kitāb al-buldān*, Edited by M. J. de Goeje, Brill, Leiden.

იაკუბი 2017: *The Works of Ibn Wāḍih Al-Ya'qūbī*, (Volume 1), An English Translation, Vol. 1. Edited by Matthew S. Gordon, Chase F. Robinson, Everett K. Rowson, Michael Fishbein, Brill, Boston.

იარმატერი 1996: *Encyclopaedia Iranica*, Volume VII, edited by Ehsan Yarshater, Bibliotheca Persica Press.

მაკგუკინი 1843: Ahmad ibn Muhammad, *Ibn Khallikān's Biographical Dictionary (translation of Wafayāt al-A'yān wa-Anbā')*, vol., II, Translated by MacGuckin de Slane, W.H. Allen, London.

ფიაკადორი 1984: Gianfranco Fiaccadori. On the Dating of ʿĪliyā al-Ġawharī's *Collectio Canonica*, *Oriens Christianus*, 68, Wiesbaden, Otto Harrassowitz.

ფიე 1993: J. M. Fiey. Pour un *Oriens Christianus Novus* : répertoire des diocèses syriaques orientaux et occidentaux, Beirut, In Kommission bei Franz Steiner Verlag, Stuttgart.

შაბო 1902: J.-B. Chabot. *Synodicon orientale ou recueil de synodes nestoriens*, Impr., nationale, Paris.

ჩიქოვანი 2019: დ. ჩიქოვანი. აღმოსავლეთის ეკლესიის კიებათა ისტორია IV-V საუკუნეებში (კიებათა აქტები და სხვა მასალები), გამომცემლობა „კალმოსანი“, თბილისი,

ჩიქოვანი 2020: D. Chikovani. The Synod of Mar Yahbalaha (AD 419/420) and its Significance for the History of the Church of Kartli, *Pro Georgia, Journal of Kartvelological Studies*, N 30, Warsaw.

ჯავახიშვილი 1951: ი. ჯავახიშვილი. ქართველი ეპისკოპოსის ისტორია, წიგნი პირველი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.

ჯაფარიძე 2012: გ. ჯაფარიძე. ქართველებისა და საქართველოს ახაბუდი სახელწოდებები. ძიებანი საქართველოსა და ახლო აღმოსავლეთის ისტორიაში, გამომცემლობა „მხედარი“, თბილისი.

ჯისმონდი 1896: Hernicus Gismondi. *Maris, Amri, et Salibae: De Patriarchis Nestorianorum Commentaria. Amri et Salibae Versio latina*, Excudebat C. De Luigi, Roma.

THE EXPLANATION OF ONE REFERENCE TO ELIYA IBN 'UBAID'S "NOMOCANON ARABICUM"

Davit Chikovani

Sokhumi State University
davitchikovani3@gmail.com

Eliya ibn 'Ubaid also called Elias of Damascus was a theologian, philosopher, canonist and chronographer of the Church of the East. Elias of Damascus in his "Nomocanon Arabicus" named the bishop of "al-Krj" among the bishops subordinate to the metropolitan of Hulwan. Because "Al-Kurji" is a name denoting Georgians in Arabic, it is considered in Georgian historiography that the bishop of "Al-Kurji" is the bishop of Kartli. This article is about this view and the identification of "Al-Krj".